

ହେମାକ ବ୍ୟାଙ୍ଗ

แต่ครั้งโบราณ หมาย คือไม่เศรษฐกิจ หมาย
เป็นไม่ที่มีค่า ใช้ประโยชน์ทั้งต้นและผล ผู้ที่มีสวนหมาย
จึงทำรายได้ให้แก่เจ้าของสวนเป็นกอบเป็นกำ ดังนั้น
ทางรัฐจึงมีการเก็บภาษีสวนหมายนำเงินเข้ารัฐ และมี
ประจำที่ถวายภาษีสวนหมายให้แด่รัช เพื่อเป็นปัจจัย
บำรุงวัด บำรุงพระสงฆ์ ตลอดถึงการเป็นค่าเลี้ยงดูคน
ที่เป็นข้าวัด นอกจากได้รายได้จากนาบ้านและป่าแล้ว
ก็ยังได้จากการอีกส่วนหนึ่งด้วย วัดที่สำคัญ
จึงพยายามติดต่อขาราชการในคุ้มหรือในโรงคำเพื่อนำ
วัดนั้นฯ ไปบอกบัญถ่ายแก่กษัตริย์และมหาเทวี
เมื่อกษัตริย์หรือมหาเทวีรับส่วนบัญช่องวัดนั้นแล้วจะรับ¹
อุปถัมภ์วัดนั้น โดยสั่งให้ขาราชการห้องกันจัดหนา
หมู่บ้าน ป่า สวนหมายไว้กับวัด เพื่อนำรายได้อันเกิดจาก
สิ่งเหล่านั้นไปบำรุงรักษาวัด และยังให้จัดคนไว้
อุปถัมภ์วัด อุปถัมภ์กพระสงฆ์ ซึ่งเรียกคนเหล่านั้นว่า
ข้าวัด ข้าพระ

ตัวอย่างเช่น เมื่อ พ.ศ. ๑๙๕๔ กษัตริย์เชียงใหม่
และมหาเทวีทรงหยาดน้ำตกแผ่นดิน ถวายไว้ใน
และส่วนมากให้แด่พระสุวรรณมหาวิหารซึ่งเป็นวัดฯ
หนึ่งในจังหวัดพะเยา ในจารึกตอนหนึ่งมีว่า “แม้จะนับ
หากำไรเชร์ ได้ ๑๐,๐๐๐ ล้านคำ”

ศรีเลา เกษพرحم
สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ทماກในสมัยนั้นจึงเป็นสิ่งที่มีค่า ที่จะนำไปขาย เป็นเงินรายได้แก่ผู้ครอบครอง อีกตัวอย่างหนึ่งที่ปรากฏ ในศิลารักษ์ ที่เกี่ยวข้องกับทماගโดยตรง จนถึงกับมี การร้องเรียนเข้าไปถึง “โรงคำ” หรือคุ้มหลวงของ กษัตริย์ คือเมื่อประมาณ๕๐๐ปีผ่านมาแล้วได้มีปากท้าว คุณหน่อตอนหนมากที่เป็นสมบัติของพระเจ้า (พระพุทธอรูป) ออกไป กษัตริย์จึงรับสั่งว่า “ทماກพระเจ้าอันปากท้าว เอาออก ให้ไวกับพระเจ้าดังเด่า”

ทماກพระเจ้า

ทماກพระเจ้า หมายถึงทماກที่จัดถวายแก่ พระพุทธอรูป คนโบราณถือว่าพระพุทธอรูปเป็นตัวแทน ของพระพุทธเจ้า มีความวูสึกว่าเหมือนกับว่าพระพุทธอรูป มีศรีจิตใจ จึงต้องมีการถวายข้าวพระเจ้า ตักหน้าไส่ตัน ถวายพระเจ้า ทุกวัน นอกจากข้าวและหน้าแล้ว ยังถวาย ทماກให้พระพุทธอรูปเคี้ยวอีกด้วย ดังนั้นจึงจัดภาชนะ สำหรับใส่ทماกถวายพระพุทธอรูป เรียกว่า “ขันหมาก พระเจ้า” ในศิลารักษ์ ๑.๔.๑.๑ วัดคaway พ.ศ. ๒๐๓๗ / ค.ศ. ๑๘๙๐ จาริกกล่าวถึงของที่จัดถวายบุชา แด่พระพุทธอรูป ในของบุชาเหล่านั้น มีเชือ ขันหมากพระเจ้าประภูมอยู่ด้วยว่า “เครื่องบุชา พระเจ้า (มี) ขันหมากเบงทองเครื่องพร้อม”

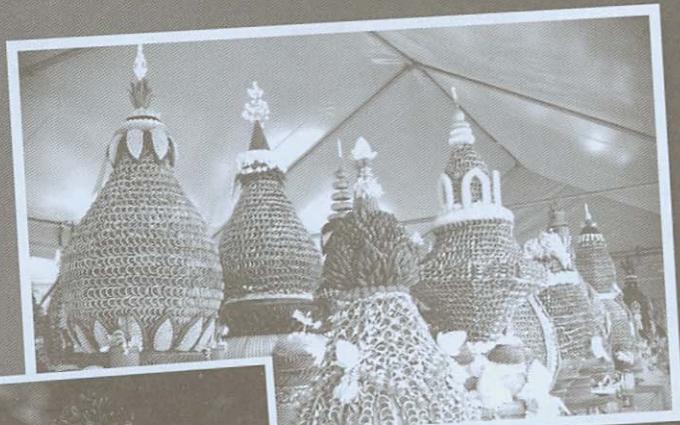
ทماගเครื่องประกอบพิธี

ทماກ เป็นส่วนหนึ่งของเครื่องประกอบพิธี หลายอย่าง เช่น ในการจัด “ขันตั้ง” (ขันครุ) ที่แต่งดำเนินให้พระสงฆ์ ผู้เป็นหัวหน้าประกอบพิธี หรือ ให้แก่องค์เจ้า ที่เป็นผู้ประกอบพิธีต่างๆ ขันตั้ง ประกอบด้วยเครื่องหลาຍอย่าง มีหมากรวมอยู่ด้วย คือ “หมาก พันสาม” ที่คู่กับ “เบี้ยพันสาม” หมากที่ผ้าซีกแล้วร้อยด้วย เชือกปอ นำไปตากแดดให้แห้ง นั้นเรียกเล่นหนึ่งว่า “หนึงไหม”

มีความยาวประมาณ ๕๐ เซนติเมตร ถ้ารวมกัน ๑๐ เส้น เรียกว่า “หนึงหัว” ถ้ารวมกัน ๑๗ เส้น นับเป็น ๑.๓๐ (ไม่แน่ใจว่าเป็นหนักหรือจำนวน)

ในพิธีสืบชะตา ไม่ว่าจะเป็นการสืบชะตาเมือง สืบชะตาบ้าน ชะตาของคน เพื่อเป็นการต่ออายุ ต้นกล้า ของทماගก็จัดเข้าในเครื่องครัวเหล่านั้น เมื่อเสร็จ พิธีแล้ว ก็จะนำต้นกล้าของทماගไปปลูกในวัดหรือในที่ สาธารณะ

ในการแห่คิริวัtan ในงานปอยหลวงก็ตี งานปอยน้อยก็ตี รวมถึงการแห่คิริวัtanเกือบทุกอย่าง สิ่งหนึ่งควรจะมีคิทอต้นหมาก ซึ่งคู่กับตันเทียน โดยใช้ ผลของหมากมาแต่งเป็นพุ่มให้ดูสวยงามคล้ายกับที่ เมืองสุโขทัยเมื่อ ๗๐๐ กว่าปี สมัยพระญาร่วง คือ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ก็มีการใช้ หมากมาตกแต่ง ให้เป็นพุ่ม ทางสุโขทัยเรียกว่า “พนมหมาก” ใช้แห่ เครื่องกรุ๊นหลวง ออกไปทดสอบอรัญญิก ตามที่ปรากฏ ในศิลารักษ์กลักษณ์ ๑ ว่า มีพนมหมาก และ พนมเทียน

ทماກเป็นสื่อความรัก

ประเพณีการแวร์สาวสาว ของผู้ชายล้านนาในสมัยก่อน จะแวร์สาวในเวลากลางคืน หลังจากกิน “ข้าวลง” (ข้าว มือเย็น) เรียบร้อยแล้ว คงจะ ประมาณ ๒ ทุ่มขึ้นไป ฝ่ายสาว

ก็จะเตรียมงานไว้ทำต่อนอกกลางคืน เช่น การทอยผ้างานเย็บปักถักร้อย ถ้ามีหมาก็จะเตรียมผลหมากใส่กระดังไว้ เพื่อทำการฝ่าและเสียบทำเป็น “ร้อย” ด้วยเชือกปอ สิ่งที่ต้องเตรียมอีกอย่างหนึ่งก็คือ แอ็บหมาก (หรือขันหมากคือเชี่ยนหมาก) ๒ สำรับ ชุดหนึ่งสำหรับต้อนรับแขกที่ว่าไป อีกชุดหนึ่งเป็นของส่วนตัวเรียกว่า “แอ็บหมากสาว” ที่จะเก็บไว้ให้แก่ “ตัวพ่อ” คือครุกของนางได้เดียวเท่านั้น การพูดเกี่ยวกับราชสีระห่วงบ่าวสาว จะพูดผ่านแอ็บหมาก ถ้าพูดกันโดยตรงอาจจะทำให้เกิดอายกันได้ เมื่อนกับว่าจะให้แอ็บหมากเป็นพยานรัก เช่นฝ่ายชายตามเป็นค่าวขอเดียวหมากฝ่ายหญิงจะตอบรับเป็นค่าวเมื่อนกันว่า “กินเทอะฯ พลูนึงเมืองเดิน บ่กลัวคือเอิม กินเทอะพีอ้าย”

หมากเป็นสมุนไพรรักษาโรค

คนสมัยก่อนเชื่อกันว่าการเดียวหมาก ทำให้ฟันแข็งแรงทนทาน ปัจจุบันนี้ยังพอจะสังเกตเห็นผู้เฒ่าผู้แก่ อายุ ๗๐-๘๐ ที่เป็นคนเดียวหมากมากก่อน พื้นของท่านเหล่านั้นส่วนใหญ่ยังมีอยู่เต็มปากและไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องฟันซึ่งก็จะมีการทำความสะอาดฟันวันละหลายครั้ง ขณะที่หมากยังอยู่ในปากเข้าจะอาเปลี่อกหมากแห้งขัดฟันด้านหน้าให้สะอาดและเป็นเงาหมากยังใช้แก้ไอและระคายคอได้ด้วย เมื่อกินด้วย เจ็บคอหรือคันคอเนื่องจากหวัด ไม่ว่าเกิดขึ้นกับเด็กหรือผู้ใหญ่ คนในสมัยโบราณจะอม “ตับหมาก” อาการไอก็จะทุเลาลง (คง เพราะความผิด) และในส่วนของผดผื่นคันหนังก็อาจใช้หมากรักษาได้ดี ที่ข้าพเจ้าเคยเห็นมากับตา คือ เมื่อประมาณพ.ศ. ๒๕๒๔ นั้นมี “ผ้าขาว” (ชีปะขาว) จากจังหวัดลำพูน เดินสัญจรไปพักตามวัดรับรักษาโรคต่างๆ เช่นปวดหลัง ปวดเอว ปวดข้อ ปวดกระดูก เป็นต้น โดยใช้ม้ำเท้าที่อ้างว่าเป็นม้ำเท้าของครูบาเจ้าคริวชัย เค้าไปตามที่ปวด มีคนเป็นโรคผื่นคันมากขอผ้าขาวช่วยรักษาให้ ผ้าขาวคงจะไม่เดียรักษาโรคคันดังกล่าวมาก่อน แต่เพื่อรักษาความเป็นอาจารย์ไว้ จึงแก้ปัญหาด้วยการคายชานหมากออกให้คันผู้นั้นนำไปทาบริเวณที่คัน คงเป็น เพราะความ

ฝ่าดของหมาก ยาฉุน ปูน ใบพลู และเปลือกกล้วยประมาณ ๓ วัน อาการคันของคนนั้นก็ทุเลาบางลงและหายไปในที่สุด “ชีหมาก” (ชานหมาก) ของผ้าขาวจึงกลายเป็นของคั้กตีสิทธิ์ มีการให้บูชา กันถึงคำละ ๕ บาท

หมากมีส่วนเกี่ยวข้องกับเครื่องยศ

จะเห็นว่าเครื่องยศที่พระเจ้าแผ่นดินพระราชทานให้แก่ข้าราชการ มี “แอ็บหมาก” เป็นหนึ่งในนั้นด้วย ถึงหมากจะไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเครื่องยศแต่แอ็บหมากที่ได้รับพระราชทานก็เป็นภาษะเพื่อใส่หมาก เครื่องยศสมัยก่อนนั้น นอกจากด้าบเงินดาบคำหากเงินหอกคำ และยืน ฯ ยือกาลวยอย่าง ยังมีอีกอย่างคือ แอ็บหมากเงิน หรือ แอ็บหมากคำ และบางชุดก็มีกระโคนเงินหรือคำด้วย เพื่อเป็นที่รองรับหน้าหมากตัวอย่างเช่น ภษต์ริย์อัจฉริยะพระราชทานเครื่องยศ

ให้กับมังคละแพ็ก ผู้ครอบมือองค์ยิ่งรายเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๐ เครื่องยศเหล่านี้มีแอ็บหมากคำรวมอยู่ด้วย ข้าราชการในเชียงใหม่ในช่วงหลังนี้ก็มี “แอ็บหมาก” ประจำตำแหน่ง คนที่มีตำแหน่งสูงหน่อย และมีความดีความชอบ เจ้านายจะให้คนรับใช้ คอยถือแอ็บหมากให้อีกด้วย เช่นครั้งหนึ่งแม่เจ้าทิพเกสร สั่งพระยาพรหมโวหารแต่งค่าวเรือง เจ้าสุวัตนางบัวคำ ปราภูว่าแต่งได้ถูกใจแม่เจ้า แม่เจ้าจึงประทาน “แอ็บหมาก” ให้เป็นรางวัล ส่วนคนเรับใช้ที่แอ็บหมากมีได้ประทานให้ต่อมา มีราชการพระยาพรหมได้เข้าเฝ้าแม่เจ้า แม่เจ้าสั่งเกต

ว่าไม่เห็นแอ็บมากของพระยาพรหม จึงถามขึ้นว่า ทำไม่ไม่เอาแอ็บมากมาด้วย พระยาพรหมก็ทูลตอบด้วยปฏิภาณกว่าว่า “มีแอ็บไว้เหมือนดูมีหรือ เป็นมีตัวมีบ่มีคนอุ้ม” แม่เจ้าชอบพระทัยจึงประทานอ้ายค้อมหมุ เป็นคนถือแอ็บมากให้แก่พระยาพรหม

มีคำสั่งให้ทำลายสวนมาก

สวนมากถูกทำลายก่อให้เกิดความวุ่นวายทั่วล้านนา ในครั้งที่จอมพล ป.พิบูลลงความเห็นปัญหาของมากโดยมีผู้คนถ่อมน้ำหมายเรียรัดตามถนนหนทางทั่วไป ทำให้ดูสกปรกแก่บ้านเมือง จึงสั่งให้ตัดต้นมากต้นพลูทั้งทั่วประเทศ ในล้านนาจึงมีคนที่เดียวมากเดือดร้อนกันไปทั่ว จึงต้องแอบปลูกต้นมาก ต้นพลูไว้ในสวนที่ลับตา

ปัจจุบันคนที่เดียวมากจะมีแต่คนแก่ๆ ที่เคยเดียวมาแล้วเท่านั้น ไม่มีใครเดียวมากเพื่อสืบท่อหรืออนุรักษ์การเดียวมากไว้ให้ลูกให้หลานเห็น ในอนาคตถึงจะไม่มีคนเดียวมากให้เห็นแล้วก็ตาม แต่การใช้มากเพื่อย่างอื่นจึงควรจะช่วยกันอนุรักษ์ไว้ เช่นการใช้มากเป็นเครื่องประกอบพิธี ใช้มากเป็นเครื่องสักการะ ใช้มากเข้าร่วมกับขบวนแห่ต่างๆ โดยทำเป็น “ต้นมากเบง” หรือพุ่มมากไปด้วย

มากเบง

คือ พุ่มมากที่จัดเพื่อถวายเป็นเครื่องสักการะบูชาพระพุทธรูป หรือใช้ในพิธีต่างๆ คู่กับต้นดอกและต้นเทียน มากเบงใช้ลูกมากสดจำนวน ๒๔ ลูก เสียบไม้ปักไว้รอบโครงของพุ่ม

มากสุบ

มากสุบ คือ มากที่ทำไว้เป็นคำๆ สำหรับพกติดตัวไปทำไร่ทำนาทำสวนหรือพกไปในการเดินทางไกล เพื่อความสดวก แต่ถ้าหลายวันต้องทิ้งแอ็บมากติดตัวไปด้วย

มากเสียบ

มากเสียบ คือ มากดิบที่นำมาผ่าเป็นชิ้นแล้วร้อยเป็นแทวยาวตากแหง เรียกมากใหม่ คนโบราณมีธรรมเนียมการเสียบมากที่ได้มาตรฐานของตลาดคือมากที่ร้อยเป็นเส้น ๑ ใหม หรือ ๑ เส้นต้องมี ๓๖ คำ ๑๐ ใหม ผู้รวมกันเป็น ๑ หัว

